

Sakari Heikkinen

Epäpuhtaan talouden tiede

Sakari Heikkisen katsaus perustuu Helsingin yliopistossa 30. marraskuuta 2011 pidettyyn taloushistorian professuurin juhlaluentoon.

Talous ei ole pelkkää taloutta. Tästä meidän on ollut helppo vakuuttua, kun tarkastellaan viime vuosien kehitystä. Euroalueella poliitikot – tulkitsijasta riippuen – ovat joko käyneet sankarilista taistelua markkinavoimien suitsimiseksi tai reagoineet niiden signaaleihin sekavasti, ponnottomasti ja aina liian myöhään. Yhdysvalloissa taas presidentinvaaleihin valmistautuvat puolueet pelaavat taloudellisilla ongelmilla sisäpoliittista pokeria, jonka lopputulos vaikuttaa myös maailmantalouden kehitykseen. Siihen vaikuttaa vielä enemmän se, mitä tapahtuu maailman nopeimmin kasvavassa taloudessa Kiinassa ja millaisia ratkaisuja sikäläiset talouspolitiikan päättäjät tekevät: ratkaisuja, joita ei voi pitää pelkästään kasvottomien markkinavoimien tekeminä, ellei sellaisiksi sitten lasketa myös Kiinan kommunistisen puolueen politbyroota.

Edellä kuvatun tilanteen voi toki tulkita aivan päinvastoin ja väittää, että kaikki on nykyään pelkkää taloutta – politiikkakin. Nykymaailmassa on kuitenkin vaikeaa erottaa taloutta politiikasta tai muusta inhimillisestä toiminnasta eril-

liseksi alueekseen. Se tietenkin onnistuu analyttisesti tutkijan työpöydällä, mutta todellisuudessa, siis siellä mistä kaikki laskut meille lankeavat, se mitä tapahtuu taloudessa, riippuu suuresti niistä päätöksistä, joita tehdään muilla kuin ahtaan taloudellisilla perusteilla. Ja päinvastoin: taloudellisten ratkaisujen vaikutukset eivät rajoitu ”puhtaaseen” talouteen, tai kuten maailman ilmeisesti ensimmäinen taloushistorian professori William Ashley totesi vuonna 1893 virkaanastujaisluennossaan Harvardissa: ”Taloudelliset näkökohdat eivät ole ainoita, jotka meidän (Ashley tarkoitti kaikkia taloustieteilijöitä, S. H.) on otettava huomioon arvioidessamme yhteiskunnallisia ilmiöitä, – – taloudelliset voimat eivät ole ainoita voimia, jotka liikuttavat ihmisiä”.¹

Tähän on helppo yhtyä. Taloushistoria on perimmiltään ”epäpuhtaan” talouden tiede. Vaikka taloushistorioitsija keskittyikin menneisyyden taloudellisiin puoliin, hän ei voi kuitenkaan sulkea näkökenttensä ulkopuolelle voimia, jotka ovat vaikuttaneet taloudelliseen kehitykseen, olkoot ne sitten luonnonmullistuksia, sotia, vallankumouksia, aatteellisia virtauksia tai mitä tahansa. Vakuutus sopimusten pikkupräntistä tuttu force majeure -ehto ei siis sovi rajausperusteek-

---

1. W.J. Ashley (1971 [1893]) 'On the Study of Economic History', teoksessa N. B. Harte (toim.) *The Study of Economic History. Collected Inaugural Lectures 1893–1970*, London: Frank Cass, 4–5.

si taloushistoriallisessa tutkimuksessa, jossa ei toisaalta voida niin vapaasti ”olettaa” asioita kuin taloustieteellisiä teorioita rakennettaessa – tai ei ainakaan voida rakentaa selitysmalleja sellaisten premissien pohjalla, joiden tiedetään olevan tosiasioiden vastaisia.

Menneisyys talouselaboratoriona

Taloushistoriallinen ajankohtaisen relevanssin yksi puoli on se, että se kertoo, mistä olemme tulleet – millaisten kehityskulkujen ja valintojen kautta olemme päätyneet tähän. Mutta taloushistoria voi olla ajankohtainen toisellakin tapaa. Koska kokonaisella kansantaloudella ei voi tehdä laboratoriokokeita – saati sitten maailmantaloudella –, voi taloushistoria tarjota apua suurten taloudellisten muutosten analysoinnissa ja politiikkavaihtoehtojen hahmottamisessa. Tämä on käynyt ilmi 2008 puhjenneen ja jatkuvasti muotoaan muuttavan finanssikriisin aikana. Barry Eichengreen luonnehtii osuvasti sen olleen ”hyvä kriisi taloushistorialle”.² Vertailukohdaksi on noussut 1930-luvun alun lama eli suuri lama, *The Great Depression*. Sen kokemukset muistuttavat, millaista tuhoa talouskriisi voi vapaasti syvetessään aiheuttaa.

1930-luvun laman opetukset omaksuttiin enimmäkseen toisen maailmasodan jälkeen. Ne oli omaksunut myös presidentti J. K. Paasikivi. Viimeisessä uudenvuoden puheessaan vuonna 1956 hän muisteli, kuinka silloin kun hän opiskeli kansantaloustiedettä – 1890-luvulla – ja vielä silloinkin kun hän työskenteli talouselämässä eli 1910-luvulta 1930-luvulle, ”pula-aikoja, kriisejä, pidettiin ikään kuin luonnollisina ja asiaankuuluvina ilmiöinä, jotka jokseenkin säännöllisesti palasivat ja siis kuuluivat taloudellisen elämän normaaliin menoon”. Presidentti tunnusti, ettei ollut ehtinyt viime aikoina tarkemmin perehtyä asiaan mutta sanoi kuitenkin koettaneensa ”jonkun verran seurata, mitä maailmassa ajatellaan”. Hän kertoi havainneensa, että nyttemmin oli ymmärretty, että ”[t]aloudelliset lamatilat ovat ihmisten teoista aiheutuvia ilmiöitä”. Aikaisem-

min vanhan liberalismien periaatteiden mukaisesti annettiin ”talouselämän sisäisten voimien” hoitaa asiat. Nyttemmin oli huomattu tarkoituksenmukaisimmaksi jo ajoissa ryhtyä toimiin kriisien estämiseksi. Tämä ”uusi katsantokanta” oli Paasikiven mielestä ”yksityiseen yritteliäisyyteen pohjautuvan yhteiskunnan menestymisen kannalta välttämätön. Sellaista taloudellista iskua ja romahdusta kuin vuosina 1929–1933”, joka aiheutti ”ei vain taloudellista vaan myös pahaa poliittista tuhoa, yhteiskunta tuskin enää kestäisi”.³

Noista Paasikiven lausuman ajoista on 1930-luvun lamaa tutkittu intensiivisesti. Sen ymmärtäminen on ”makrotaloustieteen Graalin malja”, kirjoitti Princetonin yliopiston taloustieteen professori Ben Bernanke vuonna 1995 yhdessä monista suurta lamaa koskevista tutkimuksistaan. Lama ei ainoastaan synnyttänyt makrotaloustiedettä omana erityisalanaan vaan se, Bernanke korosti, ”vaikuttaa makrotaloustieteilijöiden uskomuksiin, politiikkasuosituksiin ja tutkimusagendaan edelleen ja laajuudessa, jota ei aina täysin ymmärretä”.⁴

Vuonna 2008 Bernanke oli vastaamassa omaan huutoonsa Yhdysvaltain keskuspankin (Federal Reserve System) johtokunnan puheenjohtajana. Hänen ja maailman muiden talouspoliittisten päättäjien varsin yhtenäinen julkilausuttu pyrkimys oli 1930-luvun laman toistumisen estäminen. Sillä vaikka suuren laman synnyn ja sen syvyyden syistä ei vallitsekaan täydellistä yksimielisyyttä, jotkut johtopäätökset olivat ylei-

2. Barry Eichengreen (2011) *Economic History and Economic Policy*, Presidential address to the annual meeting of the Economic History Association, Boston, September 2011, http://emlab.berkeley.edu/~eichengr/EHA_Pres_Add_9-9-11.pdf.

3. J. K. Paasikivi (1962 [1956]) ’Puhe uudenvuodenpäivänä 1956’, teoksessa *Paasikiven linja I. Puheita vuosilta 1944–1956*, Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 207–208.

4. Ben S. Bernanke (1995) ’The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach’, *Journal of Money, Credit and Banking* 27, 1.

sesti hyväksytyttä. Bernanke itse korosti huhtikuussa 2010 neljää opetusta, jotka 1930-luvun laman tutkimus oli tarjonnut syksyllä 2008 talouspolitiikan päättäjille.⁵

Ensimmäinen opetus oli, että talouden kukoistus riippuu rahoitusmarkkinoiden vakaudesta. Taloushistoriallinen tutkimus on osoittanut, että 1930-luvun suuri lama oli syvempi ja pidempi niissä maissa, joissa pankit kokivat kovia, kuin niissä, joiden pankkijärjestelmä pysyi vakaammalla kannalla. Tämä opetus oli osaltaan vaikuttamassa siihen, että syksyn 2008 finanssikiisin jälkeen talouspolitiikan päättäjät eri puolilla maailmaa pyrkivät nopeasti vakauttamaan rahoitusmarkkinat. Ja vaikka finanssikiisi aiheutti syvän laman, se jäi lyhyeksi. Ilmeistä on, että 1930-luvun ratkaisumalleihin turvautuminen olisi ajanut maailmantalouden paljon pidempään luisuun.

1930-luvun laman toinen opetus oli Bernan-ken mukaan se, että päättäjien on reagoitava vakaviin finanssikiiseihin ”voimakkaasti, luovasti ja päättäväisesti”.⁶ 1930-luvun laman aikana talouspolitiikan tekijät reagoivat – jos lainkaan – hitaasti ja varovaisesti tahtomatta haastaa talouspoliittisen ajattelun vakiintuneita totuuksia. Usko kultakantajärjestelmään ja talouden automaattiseen sopeutumiseen hidasti reagoimista talouskiisiin, joka siksi sai jatkua ja syventyä rauhassa. Syksyn 2008 kriisiin sen sijaan reagoitiin välittömästi erilaisia vanhoja ja uusia keinoja soveltaen.

Paasikivi luonnehti 1930-luvun lamaa kriisiksi, ”joka Amerikasta levisi Eurooppaan”.⁷ Tämä Yhdysvallat-keskeinen tulkinta suuresta lamasta Wall Streetin syksyn 1929 pörssiromahduksesta johtuvana ketjureaktiona on sittemmin kyseenalaistettu ja on korostettu laman kansainvälisyyttä ja myös sen syiden moninaisuutta.⁸ Vaikka laman kansainvälisissä välitysmekanismien tutkimisessa riittänee aiheita ja väiteltävää, yksimielisyys vallitsee siitä, että kansainvälisen talouspoliittisen koordinaation puute syvensi lamaa ja vaikeutti siitä toipumista. Taustalla vai-

kutti tietenkin ensimmäisen maailmasodan jälkipyykki. Kiista Saksalle Versaillesissa vuonna 1919 määrätystä sotakorvauksista oli syönyt sitä luottamuspääomaa, jota olisi kipeästi tarvittu, jotta talouskriisiin olisi voitu reagoida edes likimain niin koordinoitusti kuin syksyllä 2008, jolloin oli omaksuttu kolmas Bernan-ken mainitsemista 1930-luvun laman opetuksista: ”Kansainvälisiin kriiseihin on vastattava kansainvälisin vastatoimin.”⁹ Näin myös tapahtui, kun eri maiden keskuspankit rauhoittivat rahoitusmarkkinoita ennennäkemättömän koordinoituilla operaatioilla.

Bernan-ken summeeraamat kolme opetusta koskevat ennen kaikkea rahoitusmarkkinoita, mutta 1930-luvun lamasta on otettu oppia myös talouspolitiikan muilla lohkoilla. 1930-luvulla lamaan reagoitiin muun muassa kauppapoliittisin ase-in – tullein ja kiintiöin, mikä oli omiaan syventämään maailmantalouden syöksykierteitä. Vastaaviin toimiin ei finanssikiisiin jälkimainin-geissa ole ryhdytty, mikä olisikin hankalaa maailmankauppaa koskevia sopimuksia rikkomatta. Kaikkein selvimmin ero 1930-lamavuosien talouspolitiikkaan on kenties kuitenkin finanssipoliitiikan alueella. 1930-luvulla uskottiin markkinoiden itsesäätelyyn ja tasapainoisiin budjet-teihin suhdannetilanteesta riippumatta. Syksyn 2008 finanssikiisiin taas reagoitiin aktiivisella finanssipoliitiikalla eli elvytyksellä.

5. Ben S. Bernanke (2010) *Economic Policy: Lessons from History*, Remarks at the 43rd Annual Alexander Hamilton Awards Dinner, Center for the Study of the Presidency and Congress Washington, D.C. April 8, 2010, <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20100408a.pdf>

6. Bernanke (2010) 3.

7. Paasikivi (1962 [1956]) 207.

8. Barry Eichengreen (2004) 'Viewpoint: Understanding the Great Depression', *The Canadian Journal of Economics* 37, 1–27.

9. Bernanke (2010) 5.

Neljäs Barnanken opetus on – ikävä kyllä – se, ettei historia ole koskaan täydellinen opas.¹⁰ Eichengreenin mukaan 1930-luvun lama on vaikuttanut vuonna 2008 puhjenneen finanssikriisin talouspoliittisiin vastatoimiin kahdella tapaa. Se on toiminut ensinnäkin metaforana: mobilisoinut toimintaan osoittamatta varsinaisesti toimenpiteiden suuntaa. Toiseksi 1930-luvun lama on historiallisena analogiana myös toiminut perusteena talouspoliittisia toimenpiteitä valittaessa.¹¹ Historiallisten analogioiden selitysvoimaa kuitenkin rajoittaa se, että talous ympärillämme muuttuu jatkuvasti. Tämä on saatu kokea viimeisen kahden vuoden aikana, kun finanssikriisin jälkeisen ensimmäisen aallon aikainen elvytysoptimismi on kriisin mutatoituessa vaihtunut velkapessimismiksi. 1930-luvun laman läksy finanssipoliittisen passiivisuuden vaaroista on opittu, mutta siitä ei ole apua velkakriisin hoidossa. Ja tuskinpa taloushistorian esimerkit siitä, kuinka ylivelkaantumisen ongelmia on ratkaistu inflaation avulla, kelpaavat nykyisille talouspolitiikan tekijöille positiiviseksi ohjenuoraksi.¹² Kehittyneiden maiden velkaantumista koskevissa pohdinnoissa puhutaan vuosikymmenten, jopa puolen vuosisadan aikajännteestä eli perspektiivistä, jollaisiin taloushistorioitsijat ovat tottuneet. Tässäkin mielessä nykyinen kriisi voi olla hyvä kriisi taloushistorialle. Talouspolitiikan tekijöiden puolustukseksi on myönnettävä, että tietenkin me olemme menneisyyden ennustajina monin tavoin helpommassa asemassa kuin tulevaisuuden hahmottelijat.

Taloushistoria ja taloustiede

1930-luvun lama ja muut talouskriisit eivät suinkaan ole taloushistorian ainoa tutkimuskohde, eikä tieteenalan kutsumus ole laatia talouspoliittisia toimenpideohjelmia, vaikka ajankohtaiset taloudelliset ongelmat voivat toimia – ja niiden on syytäkin toimia – yhtenä sen tutkimuksellisenä innoittajana. Se, että menneisyys on varsin puutteellinen testilaboratorio nyky maailman talousongelmien tutkijalle, on taloushistorioitsijal-

le itsestään selvää, sillä onhan talous historiallisessa erityisyydessään hänen nimenomainen tutkimuskohteensa.

Taloushistoria voidaan lyhyesti määritellä historialliseksi yhteiskuntatieteeksi, joka tutkii taloudellisia ilmiöitä menneisyydessä. Kun tätä yleistä määritelmää lähdetään täsmentämään, päädytään monesti tarkastelemaan taloushistorian suhdetta kahteen naapuriinsa – taloustieteeseen ja muihin historiatieteisiin.¹³ Johtunee taloushistorian asemasta historiallisena yhteiskuntatieteenä, että se on identiteettiään määritellään uhrannut enemmän ajatuksia suhteelleen taloustieteeseen kuin suhteelleen muihin historiatieteisiin.

Taloushistorian alku omana tieteenalanaan runsas vuosisata sitten kytkeytyi taloustieteessä käynnissä olleeseen murrokseen, jonka tuloksena poliittinen taloustiede – *political economy* – muuttui tieteenalaksi nimeltään *economics*. Näin siis englanninkielisessä maailmassa, joka ei tuolloin suinkaan ollut sellainen taloustieteen hegemoninen keskus kuin nykyään. Saksa ennemminkin oli 1800-luvulla se taloustieteen mahtimaa, joka veti puoleensa taloustieteilijöitä eri puolilta maailmaa. Saksalaisen kansantaloustieteen historiallinen koulukunnan vaikutus ulottui Englantiin ja Yhdysvaltoihin – puhumattakaan Suomesta, jossa sen dominoiva vaikutus ulottui 1930-luvulle asti.¹⁴

10. Bernanke (2010) 6–7.

11. Eichengreen (2011) 9.

12. Carmen M. Reinhart & M. Belen Sbrancia (2011) 'The Liquidation of Government Debt', *The Peterson Institute for International Economics Working Paper* 11–10, <http://www.iie.com/publications/wp/wp11-10.pdf>.

13. Esim. Peter Mathias (1971 [1970]), 'Living with the Neighbours: The Role of Economic History', teoksessa Harte (1971), 367–383 ja (2006) 'Economic History: Still Living with the Neighbours', *The Journal of European Economic History* 35, 39–53.

14. Historiallisesta koulukunnasta ks. Risto Eräsaari (2011) 'Saksan historiallinen koulukunta', teoksessa Risto Heiskala ja Akseli Virtanen (toim.) *Talous ja yhteiskunta-teoria 1. Vanhan maailman talous ja suuri murros*, Helsinki:

Tärkeä käänne taloustieteen muutoksessa oli 1880-luvun metoditaistelu – *Methodenstreit* – eli kiivas periaatteellinen kiista ns. itävaltalaisen koulukunnan ja saksalaisen historiallisen koulukunnan välillä. Haastaja oli itävaltalaisen koulukunnan Carl Menger ja puolustavana mestarina kehään nousi nuoremman historiallisen koulukunnan johtohahmo Gustav von Schmoller.¹⁵ Historiallinen koulukunta katsoi, että ei ole olemassa ihmisen toiminnan yleisiä lakeja, ja siksi taloustiede oli aina aikaan ja paikkaan sekä yhteiskuntakokonaisuuteen sidottua. Sen mielestä kansantaloustieteilijöiden tehtävänä oli taloudellisen kehityksen ja talousinstituutioiden empiirinen tutkimus ja systemaattinen kuvaaminen induktiiviseen metodiin tukeutuen.¹⁶ Menger sen sijaan asetti yksittäisten ihmisen, rationaalisen hyödyn maksimoijan, taloustieteen lähtökohdaksi ja uskoi, että pelkällä deduktion avulla taloustieteilijä pystyy kristallisoimaan taloudellisen toiminnan yleispäteviä, muuttumattomia lakeja. Tämä perusteli taloustieteen mahdollisuuden itsenäisenä eksaktina tieteenä.¹⁷ Vaikka Menger ei suorastaan iskenyt von Schmolleria kanveesiin, sai hän sentään niin monta iskua sisään, ettei historiallinen koulukunta ollut enää entisensä kamppailun jälkeen. Mengerin näkemyksistä jäi enemmän jälkiä taloustieteen modernisoituvaa oppirakennelmaan kuin Schmollerin johtamasta historiallisesta koulukunnasta.

Tämä oli tilanne, jossa taloushistoriallinen tutkimus alkoi hennosti erottautua omaksi tutkimussuuntaukseksi. Taloushistorian professoriksi Harvardiin vuonna 1892 nimitetty William Ashley virkaanastujaisluennossaan otti kantaa metodikiistaan. Hän oli näkevinään uudenlaisen suvaitsevaisuuden vallanneen alaa vielä äskettäin kuumalla taistelutantereella:

” – – induktioon uskovat myöntävät nyt entistä täydellisemmin deduktion arvon; kaikkein abstraktein viittaa joskus tosiasioihin ja kaikkein konkreettisin silloin tällöin hyödyntää abstraktiota; ja mikä on

vielä tärkeämpää, he ovat taipuvaisia – riippumatta siitä millainen kunkin oma ajatuksenjuoksu on – jättämään rauhaan ne, jotka eivät kulje heidän kanssaan, ja jopa kannustamaan heitä matkallaan siinä hyväntahtoisessa toivossa, että he saattavat saavuttaa jotakin tavoittelemisen arvoista.”¹⁸

Tässä hengessä Ashley hahmotteli taloustieteen ja taloushistorian rauhanomaisen rinnakkainkulkemisen tulevaisuuden:

”Tunnustettakoon, että todennäköisesti pitkän aikaa tulee olemaan monia rehellisiä ja uutteria ja älykkäitä miehiä, jotka ovat kiinnostuneita talusteoriasta. Ja tunnustettakoon myös, että tulee todennäköisesti olemaan pieni mutta silti merkittävä joukko miehiä, jotka myös ovat rehellisiä ja uutteria eivätkä täysin tyhmiä ja jotka ovat kiinnostuneita taloushistoriasta.”¹⁹

Taloustieteilijät ovat kulkeneet rinnakkain ja joskus jopa samoja polkuja siis jo runsaan vuosisadan. Kumpikin tieteenala on tietenkin perusteellisesti muuttunut, mutta silti tieteenalojen välisen suhteen pohdinta aina säännöllisin välein pulpahtanut esiin. Kysymys on varmaankin askarruttanut enemmän meitä taloushistorioitsijoita ja kenties siksi, että meitä – aivan kuten Ashley oikein ennusti – on ”pieni joukko” verrattuna ”moniin” taloustieteilijöihin.

Gaudeamus, 266–290 ja Geoffrey M. Hodgson (2001) *How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Sciences*, London & New York: Routledge. Historiallisen koulukunnan vaikutuksesta Suomessa ks. Sakari Heikkinen, Visa Heinonen, Antti Kuusterä & Jukka Pekkarinen (2000) *The History of Finnish Economic Thought, 1809–1917*, Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

15. Hodgson (2001) 79–94.

16. Eräsaari (2011) 280.

17. Hodgson (2001) 93.

18. Ashley (1971 [1893]) 3.

19. Ashley (1971 [1893]) 7–8.

Yhteen tällaiseen taloushistorian ja taloustieteen suhteen pohtimistilaisuuteen, jonka American Economic Association vuonna 1984 järjesti, oli kutsuttu joukko rehellisiä, utteria ja älykkäitä taloustieteilijöitä ja rehellisiä, utteria ja ei aivan tyhmiä taloushistorioitsijoita. Tuossa kokouksessa Nobel-palkittu taloustieteilijä Kenneth Arrow vertasi taloushistoriaa geologiaan. Aivan kuten geologia tutkii maankamaraa nojaten fysiikan tai kemian teorioihin, taloushistoria voi tutkimuksessaan hyödyntää taloustiedettä, joka tässä metaforassa siis rinnastuu fysiikkaan.²⁰ Arrowin mielestä taloustieteen anti taloushistorialle on ennen kaikkea se, että se auttaa asettamaan uusia kysymyksiä menneisyydelle. Taloushistorian anti taloustieteelle puolestaan on ainakin kahtalainen. Ensinnäkin se tarjoaa taloustieteelle teorioiden testauskentän ja estimointimateriaalia. Toiseksi taloushistorialliset tutkimustulokset auttavat määrittelemään taloustieteellisten teorioiden historiallista pätevyyttä ja sen rajoja.

Samaisessa kokouksessa taloustieteilijä Robert Solow, joka oli kohta saava oman Nobelin, tyrnäsi täysin ajatuksen taloustieteestä yhteiskuntatieteiden fysiikkana: ”Luulen, että yritys rakentaa taloustieteestä aksiomaattinen kova tiede on tuomittu epäonnistumaan.”²¹ Jos sellainen olisi mahdollista, taloustieteilijän ja taloushistorioitsijan ero koskisi vain aineistojen laatua: taloushistorioitsija olisi vain ”taloustieteilijä, jolla on korkea pölynsietokyky ja joka osaa hiukan vieraita kieliä”.²² Taloustieteestä ei Solowin mielestä voi tulla fysiikan kaltaista, koska ”kaikki taloudellinen toiminta on kiinni sosiaalisten instituutioiden, tapojen, uskomusten ja asenteiden verkossa”.²³ Solow ei suinkaan ehdottanut paluuta historiallisen koulukunnan empiristiseen induktivismin vaan esitti, että taloustieteen pitäisi tyytyä yhden universaalien teorian tavoittelun sijasta luomaan erilaisiin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin tarkoitettuja teorioita ja malleja: siis useita hattuja yhdenkoon pipon sijasta. Tällainen lähestymistapa mahdollistaisi Solowin mie-

lestä hedelmällisen yhteistyön taloustieteen ja taloushistorian välillä. Taloustieteilijät kehittivät teorioita ja rakentaisivat malleja, joiden tehtävänä on – kuten mallien aina – asioiden pelkistäminen, mutta jotka olisivat kuitenkin riittävän realistisia ja aikaansa sidottuja. Taloushistorioitsijat puolestaan voisivat soveltaa näitä teorioita menneisyyteen ja testata toimivatko ne, ja jos eivät toimi, niin kertoa miksi ne eivät toimi. Taloushistorioitsija puolestaan tarjoaisi taloustieteilijälle tietoa sosiaalisten järjestelmien moninaisuudesta ja lisäksi taloustieteilijän ymmärrystä taloudellisen käyttäytymisen ja muiden sosiaalisten instituutioiden suhteista.

Taloushistorioitsijan korviin nämä Solowin ajatukset kuulostavat erinomaisen järkevilä. Ne ovat saaneet vastikään tukea muun muassa George A. Akerlofilta ja Robert J. Shilleriltä, joiden mielestä makrotaloustiede on ”kolmen viime vuosikymmenen aikana kulkenut harhaan”, kun valtavirtataloustieteilijät ”ovat yrittäneet kehittää tieteenalansa mahdollisimman paljon luonnontieteiden kaltaiseksi”. Tämä on heidän mielestään merkinnyt rajoittumista sellaisen kuvitteellisen tilanteen analyysiin, jossa ”ihmisillä on vain taloudellisia vaikuttimia ja he reagoivat niihin rationaalisesti”.²⁴ Teorian ulkopuolelle jää se osa todellisuudesta, jossa ihmisten vaikutti-

20. Kenneth J. Arrow (1986) 'History: the View from Economics', teoksessa William N. Parker (toim.) *Economic History and the Modern Economist*, Oxford & New York: Basil Blackwell, 13–20. Jos tätä vertausta jatketaan, voisi muille historioitsijoille kenties tarjota maantieteilijän roolia – heidän tutkimustuloksensa auttavat geologia panemaan löydöksensä kartalle.

21. Robert Solow (1986) 'Economics: is Something Missing?' teoksessa William N. Parker (toim.) *Economic History and the Modern Economist*, Oxford & New York: Basil Blackwell, 21.

22. Solow (1986) 27.

23. Solow (1986) 22.

24. George A. Akerlof & Robert J. Shiller (2009) *Vaiston varassa. Miten ihmismieli ohjaa maailmanlaajuista kapitalismia*, Helsinki: Gaudeamus, 215.

met ovat ei-taloudellisia tai he toimivat irrati-
onaalisesti. Akerlofin ja Shillerin kritiikki on otta-
nut vauhtia syksyllä 2008 puhjenneesta finanssi-
kriisistä, joka siis näyttää olevan hyvä kriisi myös
taloustieteen ja taloushistorian suhteen pohti-
misen kannalta. Kenties ei olekaan niin, että ta-
loustieteilijät ovat tuomittuja elämään ikuisessa
nykyisyydessä ja taloushistorioitsijat ikuisessa
menneisyydessä, vaan historiallisen kehityksen
analysoinnin ja yleistämiseen pyrkivän teoreti-
soinnin välillä voi olla aiempaa hedelmällisempi
vuorovaikutus. Vuorovaikutusta on ollut esimer-
kiksi taloudellisen kasvun tutkimisen saralla.
Käsityksemme pitkän aikavälin taloudellisesta
kasvusta perustuu pölynsietokykyisten talous-
historioitsijoiden työhön. Tämä pitkäjänteinen
eri puolilla maailmaa tehty työ, josta Suomessa
voimme kiittää professori Riitta Hjerppeä,²⁵ on
tarjonnut kasvuteorioiden nikkaroijille alati laa-
jentuvan ja parantuvan aineiston. Taloushistori-
oitsijat puolestaan ovat voineet ottaa kantaa sii-
hen, miten hyvin mallit oikein selittävät pitkän
aikavälin talouskehitystä. William Ashley'n eri-
koislaatuista ehdotusta, että taloustieteilijät ja
taloushistorioitsijat jättäisivät toisensa rauhaan,
ei ole onneksi noudatettu.

Nöyrä ja kunnianhimoinen

Taloushistorian identiteettiä määrittää myös
sen akateemis-insitutionaalinen sijainti, joka
hieman vaihtelee maasta toiseen. Yhdysvalloissa
taloushistoria elää taloustieteen kyljessä tai suo-
rastaan sisällä, kun taas Euroopassa taloushisto-
riaa harrastetaan myös omissa yksiköissään tai
osana laajempaa historia-aineiden kokonaisuut-
ta. Helsingin yliopistossa taloushistoria on osa
talous- ja sosiaalishistorian oppiainetta, jota voi
pitää professori Sven-Erik Åströmin luomukse-

na. Esimerkkiä hän lienee ottanut ainakin Ruot-
sista ja Englannista.

Tällä hetkellä talous- ja sosiaalishistoria muo-
dostaa Helsingin yliopistossa yhdessä poliittisen
historian kanssa yhteiskuntahistorian kokonai-
suuden laitoksella, jossa naapureina ovat talous-
tiede, yleinen valtio-oppi, kehitysmaatutkimus ja
käytännöllinen filosofia. Taloushistorian kannal-
ta tämä kombinaatio on erinomainen. Viittaus
sellaisiin keskeisiin taloushistoriallisiin tutki-
musaiheisiin kuin taloudellisen kasvun ja kehi-
tyksen ongelmat, talouden globalisaation histo-
ria ja taloudellisen ajattelun historia ja sen suhde
talouspolitiikan muutoksiin riittänee osoitta-
maan, että mahdollisuuksia yhteistyöhön löytyy.

Taloushistoria on sekä nöyrä että kunnianhi-
moinen tiede. Se on nöyrä tosiasioiden ja histori-
allisen todellisuuden monimutkaisuuden edes-
sä. Tietenkin faktat ovat aina teoriapitoisia.
Tämä on itsestään selvää taloushistorialle, joka
joukkoilmiöitä tutkivana historiallisena yhteis-
kuntatieteenä tarvitsee käsitteitä ja teorioita.
Mutta selvää myös on, että jokainen teoria – ol-
lakseen historiallisena selityksenä uskottava –
vaatii tuekseen vankkaa empiiristä todistusai-
neistoa, jonka kokoaminen on usein jo työ sinän-
sä. Mutta taloushistoria on myös kunnianhimo-
nen tiede. Se on kunnianhimoinen siinä mieles-
sä, että se tutkii suuria ja merkityksellisiä kysy-
myksiä. Sellaisia kuin: Mistä taloudellinen kasvu
syntyy? Miksi toiset maat ovat vauraita ja toiset
köyhiä? Millaiset taloudelliset ja poliittiset insti-
tuutiot ovat taloudelliselle kehitykselle suotuisia
ja mitkä eivät? Niissä riittää tutkimista jatkossa-
kin.

---

25. Riitta Hjerppe (1988) *Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos*, Helsinki: Suomen Pankki.